

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(вулиця Січових Стрільців, 52А, м. Київ, 04053)
доктору психологічних наук, професору
Олені Іванівні БОНДАРЧУК

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата психологічних наук,
доцента кафедри кризової психології Полтавського національного
педагогічного університету імені В.Г. Короленка
Дзюби Тетяни Михайлівни
на дисертаційне дослідження Степаненко Наталії Петрівни
«Розвиток особистісної ресурсності психолога як чинник його
саморегуляції», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю
053 «Психологія»**

Актуальність обраної проблематики виконаної роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження Наталії Петрівни Степаненко звертається до однієї з актуальних проблем сучасної психологічної науки – феномену особистісної ресурсності як чинника саморегуляції психолога. Її актуальність зумовлена специфікою діяльності психолога – особистість фахівця є професійним інструментом і його стан визначає результативність роботи. Сучасна соціальна реальність, детермінована умовами воєнного стану, продукує хронічну невизначеність та підвищений соціальний запит на якісну психологічну допомогу, що загострює необхідність дослідження механізмів збереження ресурсності та ефективної саморегуляції фахівців допоміжних професій. Дослідження пропонує цілісний

погляд на особистісну ресурсність як динамічну інтегральну характеристику, що включає внутрішній потенціал, адаптаційні можливості та психологічні резерви особистості, здійснює значний внесок у розуміння взаємозв'язку між феноменами ресурсності та саморегуляції психологів.

Дисертаційне дослідження виконано протягом 2022–2026 рр. у межах науково-дослідних робіт кафедри психології та особистісного розвитку Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України: «Особистісний розвиток та психологічна допомога в сучасних умовах» (державний реєстраційний номер 0117U002377) та «Соціально-психологічний супровід становлення фахівців в кризових та посткризових умовах» (державний реєстраційний номер 0123U105116).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота характеризується логічною побудовою, змістовною наповненістю та достатнім обґрунтуванням на кожному етапі виконання відповідно до поставленої мети та завдань.

Структура роботи включає анотацію, вступ, три розділи, висновки до розділів і загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

У вступі обґрунтовано актуальність теми та окреслено сучасний стан вивчення досліджуваної проблеми, сформульовано мету, чотири завдання, об'єкт і предмет дослідження, висвітлено наукову новизну й практичну значущість отриманих результатів, наведено дані щодо апробації та впровадження результатів дослідження і програми «Психолог у ресурсі: особистісна ресурсність як основа саморегуляції» зокрема.

На виконання першого завдання дослідження здійснено науково-теоретичний аналіз проблеми розвитку особистісної ресурсності психолога як чинника його саморегуляції. Розкрито еволюцію наукових уявлень про саморегуляцію: від кібернетично-технічного розуміння до інтегративного

феномену, а також ресурсності – від засобу подолання стресу до системної характеристики особистості. Здобувачкою систематизовано концептуальні підходи (психодинамічний, соціально-когнітивний, гуманістичний, екофасилітативний, суб'єктно-вчинковий до саморегуляції; системно-генетичний, соціально-когнітивний, гуманістично-екзистенційний, підхід усвідомленості, позитивної психології та екофасилітативний до ресурсності), що дозволило виявити чотирикомпонентну організацію особистісної ресурсності (ресурс конструктивного самосприйняття, екзистенційно-смисловий, рецептивний та навігаційний ресурси) та двокомпонентну структуру саморегуляції (внутрішньо-регулятивний та соціально-регулятивний компоненти).

На виконання другого завдання обґрунтовано теоретичну модель розвитку особистісної ресурсності психолога як чинника його саморегуляції, що інтегрує чотирикомпонентну структуру ресурсності та двокомпонентну структуру саморегуляції, функції ресурсності та саморегуляції, тип– и обох феноменів.

На виконання третього завдання здійснено емпіричне дослідження особливостей розвитку особистісної ресурсності психолога як чинника його саморегуляції (вибірка констатувального етапу – 244 психолога). Виявлено переважання середніх рівнів розвитку компонентів ресурсності та саморегуляції учасників дослідження. На основі факторного аналізу визначено структуру особистісної ресурсності (чотирифакторну, 67,09% дисперсії) та саморегуляції (двофакторну, 69,76% дисперсії). Кореляційний аналіз підтвердив диференційований характер зв'язків між компонентами обох феноменів. Кластерний аналіз дозволив виділити чотири типи особистісної ресурсності (рецептивно-дефіцитарний, екзистенційно-дефіцитарний, навігаційно-домінантний та інтегровано-ресурсний) та чотири типи саморегуляції (дефіцитарний, дифузний, парціальний та ресурсний), статистично значущі зв'язки між якими підтверджено.

На виконання четвертого завдання розроблено та апробовано тренінгову програму «Психолог у ресурсі: особистісна ресурсність як основа саморегуляції», що базується на підході усвідомленості та принципах екофасилітативного підходу. Програма реалізована на вибірці з 50 учасників і демонструє статистично підтверджену ефективність у розвитку компонентів особистісної ресурсності та саморегуляції психологів.

Наукова новизна та достовірність наукових положень, обґрунтованих за результатами дисертації визначається тим, що в роботі вперше розроблено та емпірично верифіковано теоретичну модель особистісної ресурсності психолога як чинника його саморегуляції, що інтегрує чотирикомпонентну структуру особистісної ресурсності (ресурс конструктивного самосприйняття, екзистенційно-смисловий, рецептивний та навігаційний ресурси) з двокомпонентною структурою саморегуляції (внутрішньо-регулятивний та соціально-регулятивний компоненти); функції та типи ресурсності та саморегуляції. Розроблено типологію особистісної ресурсності психолога, що включає чотири типи (рецептивно-дефіцитарний, екзистенційно-дефіцитарний, навігаційно-домінантний та інтегровано-ресурсний), та типологію саморегуляції (дефіцитарний, дифузний, парціальний та ресурсний типи). Встановлено статистично значущі зв'язки між типами особистісної ресурсності та типами саморегуляції, що виявила чотири патерни типологічних зв'язків. Розроблено та психометрично обґрунтовано авторський «Опитувальник самооцінки стратегій саморегуляції особистості» (ОСССО). Доведено ефективність тренінгової програми «Психолог у ресурсі: особистісна ресурсність як основа саморегуляції», що ґрунтується на інтеграції екологічної психологічної фасилітації та підходу усвідомленості і охоплює розвиток усіх чотирьох структурних компонентів ресурсності.

Поглиблено та розширено наукові уявлення про саморегуляцію психолога як системно організований процес ініціації, побудови та

підтримання довільної активності в ситуаціях невизначеності, емоційного навантаження та професійного стресу; про особистісну ресурсність – як динамічну систему особистісних властивостей, що є чинником саморегуляції діяльності в стабільних та перехідних ситуаціях відповідно до сенсів і цінностей особистості.

Набули подальшого розвитку уявлення про застосування принципів екологічної психологічної фасилітації (екологічності, системності, недефіцитарності) в контексті розвитку ресурсності та саморегуляції психолога; типологічні підходи до діагностики та роботи з психологами; трансформаційний потенціал взаємозв'язку особистісної ресурсності та саморегуляції, де типології позначають діапазон станів відкритої динамічної системи з можливістю переходів між типами як формою особистісного змінювання.

Значення отриманих дослідницьких результатів для науки і практики освітньої діяльності. Значення отриманих результатів полягає у створенні цілісної науково-методичної бази для розвитку особистісної ресурсності психологів. Розроблена та апробована тренінгова програма «Психолог у ресурсі: особистісна ресурсність як основа саморегуляції» може бути впроваджена в діяльність психологічних служб закладів вищої освіти, центрів після дипломної освіти та приватної практики. Результати впровадження підтверджені відповідними довідками.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Обсяг і кількість опублікованих праць (13 публікацій, з них – 5 статей у фахових виданнях України, включених до переліку, затвердженого МОН України (4 одноосібно та 1 у співавторстві), та 8 публікацій (одноосібно) у збірниках матеріалів і тез науково-практичних конференцій) відповідає вимогам і свідчить про належний рівень апробації основних положень роботи. Аналіз змісту зазначених публікацій підтверджує достатню повноту викладення в них основних положень дисертації.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Констатуємо відсутність порушень академічної доброчесності при викладенні результатів дисертаційного дослідження, наявність посилань за текстом дисертації на всі положення, які задіяні як на теоретичному, так і емпіричному етапах дослідження. Ці висновки підтверджуються результатами перевірки рукопису дисертації Н. П. Степаненко за допомогою автоматизованої системи «Plagiarism».

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Оцінюючи в цілому позитивно проведене дисертаційне дослідження та отримані результати, вважаємо за доцільне назвати дискусійні положення та висловити зауваження й побажання до окремих результатів дослідження:

1. Теоретична модель дисертації інтегрує шість підходів до особистісної ресурсності та п'ять підходів до саморегуляції, які належать до різних наукових традицій психології. Було б доцільно уточнити методологічні засади поєднання цих підходів в єдину теоретичну модель.

2. Соціально-демографічна характеристика вибірки засвідчує, що 9,0% психологів переважно працюють з військовими клієнтами. З огляду на специфіку такої практики в умовах війни, було б доцільно уточнити, чи виявлено особливості профілю особистісної ресурсності в цій підгрупі психологів порівняно з рештою вибірки, що могло б стати предметом подальшого аналізу.

3. Дослідження проводилося в умовах воєнного стану в Україні, і цей контекст обґрунтовує актуальність обраної теми. Варто було б детальніше розкрити, як саме ці умови могли вплинути на отримані результати, зокрема, чи не зумовлює воєнний стан специфічної конфігурації виявлених типів ресурсності.

4. У роботі доведена ефективність тренінгової програми «Психолог у ресурсі: особистісна ресурсність як основа саморегуляції», водночас

залишається відкритим питання щодо тривалості та стійкості отриманих позитивних змін.

Наведені зауваження та побажання загалом не знижують загальну позитивну оцінку проведеного наукового дослідження, його теоретичну та практичну цінність. Вважаємо, що дослідження є завершеним і цілісним, таким, що визначається науковою новизною, теоретичним та практичним значенням і безумовно важливим для подальших наукових розвідок.

Загальний висновок. Актуальність дослідження, його самостійність і завершеність, наукова новизна, теоретичне та практичне значення отриманих результатів дають підстави для такого висновку. Дисертаційна робота Степаненко Наталії Петрівни «Розвиток особистісної ресурсності психолога як чинник його саморегуляції» виконана на належному науковому рівні, за змістом і рівнем відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), є цілісним, самостійним дослідженням, що характеризується науковою новизною, теоретичним та практичним значенням, і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент –

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри кризової

психології Полтавського національного

педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

_____ **Тетяна ДЗЮБА**